MILLENNIEBARNEN

– en studie om ekonomisk utsatthet bland barn under hela uppväxten.

Rädda Barnen

INNEHÅLL

Sammanfattning **4**
Förord **5**
Barnfattigdom och barns rättigheter **6**
Inledning **7**
Bakgrund och motiveringen av studien 7
Unikt för denna studie 7
Vilka är Millenniebarnen? 7
Centrala begrepp och hur vi använder dem **8**
Resultat **9**
Röster från På Lika Villkor **12**
Ungas röster 12
Föräldrars röster 13
Ensamkommandes röster **14**
Slutdiskussion **16**
Rädda Barnen rekommenderar **19**
Referenser 19
Metodbilaga **20**

© 2020 Rädda Barnen
Huvudförfattare och analys: Tapio Salonen
Fokusgrupper: Madeleine Kaharascho Fridh och Samira Abutaleb Rosenlundh.
Projektledning och textbearbetning: Tove Samzelius, Maria Soares Lindberg och Anna Vogel.
Foto omslag: Shutterstock
Personerna på bilderna har ingen koppling till innehållet i rapporten.
Formgivning: Malcom Grace AB
Tryck: Åtta45

Foto: Colourbox

MILLENNIEBARNEN

”...Man lär sig. Asså de där tuffa tiderna. Jag tror att om jag hade önskat mig saker som är dyra under tider mamma hade dåligt med pengar, då skulle jag vara ledsen. Jag tror man måste anpassa sig. för att må bra.”

(Tjej 14 år)

Rädda Barnen vill tacka de ungdomar och föräldrar som i fokusgrupper med oss delat med sig av sina tankar och erfarenheter kring betydelsen och erfarenheter av ekonomiska begränsningar i dagens Sverige.

Foto: Shutterstock

SAMMANFATTNING

Denna studie följer ekonomisk utsatthet för den årskull som föddes år 2000 under hela deras uppväxt, från födelseåret till 17 års ålder, och är den första svenska studien i sitt slag. Till skillnad från tidigare undersökningar inkluderas även fattigdomsmönster för barn födda år 2000 som kommit till Sverige under barndomen.

I korthet visar studien att:

- Nästan hälften av alla barn födda år 2000 har erfarit ekonomisk utsatthet åtminstone något enstaka år under sin uppväxt, 47,4 procent eller 53 726 av totalt 113 432 barn.
- De flesta av dessa har växt upp i hushåll som haft ekonomiskt kärvt under en mer begränsad tid (upp till fem år), 34 procent eller nästan 39 000 barn. 15 000 barn eller 13 procent i denna årskull har däremot upplevt ekonomisk fattigdom under en stor del av sin barndom. Mer än vart åttonde barn har alltså denna långvariga erfarenhet.
- En femtedel av årskullen har kommit till Sverige innan 18 års ålder. Deras ekonomiska villkor präglas överlag av ekonomisk utsatthet, inte bara några enstaka år vid ankomst utan under förhållandevis längre perioder. Hela 85 procent av dessa totalt 22 500 barn har erfarenhet av ekonomisk knapphet åtminstone någon period.
- Även barn vars båda föräldrar är utrikesfödda har en betydligt högre fattigdomsrisk, fyra av fem eller 9 000 av drygt 11 000 barn, sett utifrån hela uppväxten 0–17 år.
- Barn med båda föräldrar födda i Sverige har haft en betydligt lägre fattigdomsrisk, men risken får ändå ses som betydande, då ca 29 procent eller nästan 20 000 av totalt 69 000 barn har erfarenhet av ekonomisk utsatthet någon gång under uppväxten .
- Barn till ensamstående föräldrar har en avsevärt högre fattigdomsrisk jämfört med barn som levt med båda sina föräldrar under barndomen. Ett barn som bott med sammanboende föräldrar under hela sin uppväxt har en fattigdomsrisk på 19 procent jämfört med 87 procent för barn som levt med en ensamstående förälder.
- Familjer med hög försörjningsbörda, fyra barn eller fler i hushållet, har betydligt högre fattigdomsrisk och avsevärt längre perioder av ekonomisk utsatthet, till exempel 65 procent bland barn med samboende föräldrar och tre syskon.

”Jag vill att vuxna ska veta att barn vet mer än ni tror. Så prata med era ungdomar om ni har det svårt. Det är bättre än att barnen ensamma går igenom problemen.”

(kille 15 år)

Foto: Colourbox

FÖRORD MILLENNIEBARNEN

Någon minut efter tolvslaget på nyårsdagen 2000 kom Julia till världen i Halland. Hon var först av de 113 432 barn som utgjorde den årskullen barn i Sverige. Skottåret 2000 var året då Svenska kyrkan skiljdes från staten, Öresundsbron invigdes och Al Gore till slut fick se sig besegrad av George Bush som USA:s näste president, efter att högsta domstolen avvisat en ny rösträkning i delstaten Florida. För många av oss känns det samtidigt så nyss och så längesedan. Så mycket har hänt sedan dess, för världen i stort och för oss alla som individer. Julia och alla andra som föddes det året har hunnit bli vuxna. Deras barndom har präglats av allt som hänt i världen, i Sverige och i deras familjer.

I DEN HÄR RAPPORTEN fokuserar vi på hur de ekonomiska förutsättningarna sett ut för dem vi valt att kalla ”millenniebarnen” – alla barn i Sverige födda år 2000. Hur många av familjerna har fått kämpa för att få ekonomin att gå ihop? Under hur lång tid? Och när under barndomen har de löpt störst risk att leva i fattigdom?

Rapporten visar att nästan hälften av alla barn vi följt i den här undersökningen, under någon period levt under väldigt knappa förhållanden. Av dessa har en överväldigande majoritet bara behövt utstå detta under en kortare tid, men vart åttonde barn har levt i fattigdom under en längre tid.

Det finns inget likhetstecken mellan att växa upp i fattigdom och att ha en svår barndom. Det är naturligtvis många olika faktorer som ger förutsättningar för en bra tillvaro för ett barn, och det är viktigt att vi påminner oss om det. Inte minst i Sverige finns det dessutom fortfarande, i jämförelse med andra länder, betydande möjligheter att fattigdom inte måste ärvas mellan generationer. Med det sagt så är förutsättningarna för en god hälsa, lyckad skolgång, meningsfull fritid och mycket annat som vi förknippar med ett gott liv, mycket sämre för ett barn som växer upp i ekonomisk utsatthet. Det får betydelse för det enskilda barnet och hens chanser till ett självständigt liv som vuxen, och det får betydelse för samhället i stort.

RÄDDA BARNEN HAR i tidigare rapporter visat att de ekonomiska klyftorna i Sverige ökar. De allra fattigaste barnen halkar alltmer efter. Coronapandemin riskerar att ytterligare förstärka denna tendens. Mellan år 1997 och år 2007 minskade den ekonomiska utsattheten från 22,3 procent till 10,9 procent. Dessutom har medianinkomsten stigit med 60 procent mellan åren 2000 och 2016. Det betyder att en stor andel familjer har fått det ekonomiskt bättre ställt. Dock har inte alla hushåll fått del av denna ekonomiska uppgång under 2000-talet. Vi har i tidigare rapporter konstaterat att den välfärds- och skattepolitiska profilen under 2000-talet framförallt har gynnat de som är väletablerade på arbetsmarknaden och att etableringen på bostadsmarknaden spelar en avgörande roll för barnfamiljers ekonomi. I denna rapport följer vi med barn under hela deras barndom, för att få en överblick över när i livet risken är störst för ekonomisk utsatthet för att få ytterligare ledtrådar till vilka samhällsinsatser som behövs mest.

ALLA BARN HAR enligt barnkonventionen rätt till en skälig levnadsstandard. Jag vill påstå att de flesta av oss vill leva i ett samhälle där alla människor har en realistisk möjlighet till ett bra liv. För att det detta inte ska stanna vid tomma floskler, måste vi agera. Och innan vi bestämmer oss för vilka åtgärder vi tror på, måste vi ha en god bild över hur situationen verkligen ser ut. Därför har Rädda Barnen tagit fram denna rapport, som är den första i sitt slag i Sverige som på det här sättet följer en hel årskull barn, under hela deras barndom, utifrån deras ekonomiska villkor. ●

Helena Thybell
Generalsekreterare Rädda Barnen

Foto: Colourbox

BARNFATTIGDOM OCH BARNS RÄTTIGHETER

Att växa upp i fattigdom påverkar barns levnadsvillkor och möjligheter att tillgodogöra sig sina rättigheter. För att stötta barn som lever i socioekonomisk utsatthet på bästa sätt menar Rädda Barnen att det är viktigt att vi har en förståelse för de skilda uppväxtvillkor som olika grupper av barn har i dagens Sverige.

I vårt arbete utgår vi ifrån ett barnrättsperspektiv och lyfter vikten av att:

- barnets fulla människovärde och integritet respekteras
- barnets utveckling samt rätt till hälsa beaktas
- barnet inte diskrimineras på grund av härkomst, kön, religion, funktionshinder, socioekonomisk status eller andra liknande skäl
- barnets bästa, både på lång och kort sikt, uppmärksammas och övervägs i alla beslut som berör barnet direkt eller indirekt
- barnet får möjlighet att säga sin mening och att den respekteras
- tillräckliga resurser avsätts för att främja barnets rättigheter
- barn och vuxna har god kunskap om barnets rättigheter.

BARNKONVENTIONEN INNEHÅLLER 54 artiklar som ska läsas som en helhet. Man brukar tala om att konventionen är ”hel och odelbar”. I artikel 27 fastställs att alla barn har rätt till en levnadsstandard som är tillräckligt bra för att för att tillgodose deras fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. Om barnets föräldrar av någon anledning inte kan uppfylla barnets behov är det konventionsstatens skyldighet att hjälpa familjen, framför allt med sådana basbehov som mat, kläder och bostad. I artikel 4 uttalas också att i fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ska konventionsstaterna till fullo utnyttja sina tillgängliga resurser för att vidta nödvändiga åtgärder.

FN:s barnrättskommitté rekommenderade år 2015 Sverige att avsätta ”mer mänskliga, tekniska och ekonomiska resurser och utreda grundorsakerna till fattigdom i syfte att stärka strategier och åtgärder för att stärka program till stöd för behövande familjer, i synnerhet ensamstående familjer och de som lever under svåra socioekonomiska eller andra förhållanden”. I samma rapport uppmanades Sverige att ”säkerställa att familjer inte tvångsförflyttas eller vräks och att barnets rätt till lämpligt boende alltid respekteras”.

Samtidigt som barnrättsperspektivet har blivit allt viktigare i svensk policy och praxis så ser vi ökande skillnader vad gäller uppväxtvillkor mellan olika grupper av barn i Sverige. Forskning som har involverat barn som lever i ekonomisk utsatthet har visat att de framförallt jämför sin egen situation med hur man upplever att andra barn i ens omgivning eller i ens närsamhälle har det och vad man kan eller inte kan konsumera. Även om grundproblematiken är sammanflätad med ekonomiska och materiella förutsättningar påverkar det många andra aspekter av barnens liv samt utvecklingen av självkänsla och identitet.

Barnfattigdom bör ses som ett mångdimensionellt fenomen som behöver belysas och problematiseras från olika vinklar. Den statistik och de erfarenheter som redovisas i denna rapport lägger grunden för vidare forskning och frågeställningar om barns uppväxtvillkor i Sverige. Framför allt hur varaktigheten av den ekonomiska utsattheten påverkar barnets möjligheter att tillvarata sina rättigheter.

”Man snackar inte om det. Fast man inte har pengar, man berättar inte för sina kompisar. Man säger typ jag är upptagen.”
(Tjej 14 år)

”Du behöver inte pengar för att må bra. Men du behöver ändå pengar för att överleva.”
(tjej, 15 år)

INLEDNING

Kunskapen om barns ekonomiska utsatthet under deras uppväxtår grundas vanligtvis på studier som beskriver situationen för en begränsad tidsperiod, vanligtvis per kalenderår. Från dessa studier tecknas en bild att cirka 10–15 procent, beroende på vilka mått och definitioner som används, av samtliga barn 0–17 år i Sverige under senare år lever i en familj som har en begränsad ekonomi. Vanligtvis används två statiska mått, låg ekonomisk standard (LES), och låg inkomststandard (LIS). Att göra tvärsnittsanalyser utifrån dessa mått döljer dock den faktiska ekonomiska utsattheten sett utifrån barnens egna perspektiv. En fråga som sådana analyser inte besvarar är hur pass långvarig den ekonomiska utsattheten är. Är det kanske så att den ekonomiska utsattheten för de flesta barn är en högst tillfällig situation som mer eller mindre passerar obemärkt förbi dem? Eller erfar barn redan vid unga år att ekonomisk knapphet och umbäranden är något som tillhör deras vardagsvillkor? ●

Foto: Colourbox

Bakgrund och motivering av studien

FÖR ATT FÅNGA den faktiska dynamik och förändringar som sker på hushållsnivå över tid krävs individ- och hushållsdata, som kan följa den ekonomiska sårbarheten under en följd av år. Att ta hänsyn till tidsdimensionen när man undersöker ekonomisk utsatthet är något som har framhållits som särskilt önskvärt i tidigare forskning. I den här rapporten kan vi, genom att följa barnfamiljer under 17 år, fånga den dynamik som behövs för att teckna en komplex bild av ekonomisk utsatthet. Den valda årskullen är millenniebarnen, totalt 113 432 barn, som följts mellan åren 2000 till 2017. ●

Unikt för denna studie

TILL SKILLNAD FRÅN tidigare studier, som bara undersökt en population som bott i landet under hela den aktuella observationsperioden, inkluderar vi barn som är födda utomlands men kommit till Sverige innan 18 års ålder. På så sätt kan vi även säga något om migrationens betydelse för fattigdomens förändringar i hela befolkningen. Med tanke på att andelen utrikesfödda i Sverige ökat kraftigt från 11,3 till 19,1 procent mellan 2000–2018 (SCB:s statistikdatabas) blir det relevant att ta hänsyn till även relativt nyanlända gruppers försörjningssituation och betydelse för analyser av fattigdomens utbredning och genomslag i Sverige.

Dessa utrikesfödda barn utgör i själva verket en femtedel av hela årskullen (22 538 barn av totalt 113 432) vilket innebär att deras etableringsvillkor i hög grad påverkar den sammantagna bilden av hela årskullens ekonomiska uppväxtvillkor. Vi ser det som väsentligt att kunna urskilja ekonomisk utsatthet bland barnfamiljer kopplat till en etableringsprocess i relation till knappa ekonomiska villkor för andra barnfamiljer. Ekonomisk sårbarhet vid etablering i ett nytt land har en specifik dynamik som är angelägen att uppmärksamma.

En särskild grupp utgör de utrikesfödda barnen som kommit till Sverige på senare år eller med en vistelsetid på högst fem år, 12 410 barn eller drygt hälften av samtliga utrikesfödda barn. De relativt nyanlända barnens villkor behöver särskilt uppmärksammas då många av dessa kommit till Sverige i mitten av 2010-talet i tonåren, många som ensamkommande barn. Deras situation skiljer sig oftast från många av de barn som kommit i förskoleåldern, som i sin tur utgör drygt en fjärdedel av de utrikesfödda barnen (ca 5 800 barn).

Genom att följa en hel årskull från födelseåret till myndighetsåldern erhålls en sammanhållen analys av barns skiftande ekonomiskt sårbara hemförhållanden under uppväxten. I metodbilagan beskrivs utförligt tillvägagångssätt, begränsningar och metodöverväganden. ●

Vilka är millenniebarnen?

VAD KÄNNETECKNAR förhållandena som har rått i Sverige under 2000-talets två första årtionden? Studiens årskull, millenniebarnen, sägs tillhöra generation Y och utmärks framför allt att vara den första generationen som är födda rakt in i den digitala eran där sociala medier och digitala lösningar ses som något naturligt och oumbärligt. De har växt upp i ett Sverige som präglats av ekonomisk utveckling, men också ökad ojämlikhet.

Den ekonomiska utvecklingen har överlag varit gynnsam för hushållen, med en reell ökning av de disponibla inkomsterna på över 50 procent mellan 2000 och 2017 (SCB:s statistikdatabas, räknat i fast pris, oräknat kapitalvinster). Detta har dock inte kommit alla till del och inkomstskillnaderna mellan låg-, medel- och höginkomsthushåll har successivt förstärkts under dessa år. Finanskrisen 2008/2009 kan inte sägas lämnat något större eller långvarigt avtryck i varken den svenska makroekonomin eller hos hushållens vardagsvillkor i Sverige. Millenniekullen har således överlag växt upp under ekonomiskt gynnsamma förhållanden i hushåll där de flesta fått del av detta uppsving.

Men perioden 2000–2017 har också präglats av avtagande välfärdsambitioner som även påverkat många barnfamiljer, i synnerhet de med sämre ekonomi (Salonen 2019). Denna period har även, som redan påpekats, haft en påtaglig migrationsström, i synnerhet under senare år, till vilket återspeglas i utdragna etableringsmönster på framför allt arbets- och bostadsmarknaden. ●

Foto: Colourbox

CENTRALA BEGREPP OCH HUR VI ANVÄNDER DEM

Bruttopopulation: Hela befolkningen i ett visst avseende, i vårt fall alla barn födda år 2000.

Ekonomisk utsatthet: Låg inkomststandard och/eller ekonomiskt bistånd i hushållet ett aktuellt år.

Födelseår, första levnadsår: Barnen i studien föds under 2000 och fyller 17 år 2017. Vi kallar det år som barnet är mellan 0 och 1 år för barnets första levnadsår. När barnet har fyllt 17 påbörjas deras artonde levnadsår. Studien omfattar tiden 1 januari 2000–31 december 2017, vilket utgör 18 år totalt. För varje enskilt barn och dess familj innebär studien att vi följt dem i minst 17 år, avhängigt av när på året barnet är fött.

Kohort: beteckning på en grupp individer med vissa gemensamma kännetecken. I vårt fall består kohorten av årskullen barn födda år 2000, vilket i rapporten ibland kallas ”kohort 2000”.

Kohortstudie: en studie där en viss grupp undersöks.

Låg ekonomisk standard (LES): Ett renodlat inkomstbaserat mått som EU officiellt använder som relativt fattigdomsmått baserat på om familjen har en disponibel inkomst som understiger 60 procent av landets medianinkomst.

Låg inkomststandard: Ett balansmått som speglar om familjens disponibla inkomster inte räcker till att täcka nödvändiga levnadsomkostnader.

n: bokstaven n står för det totala antalet. I vår studie används n främst för att beteckna det totala antalet barn som vi följt, det vill säga n=113 432. Men ibland tar vi ut en delmängd, som antalet barn som bott i Sverige under hela sin uppväxt, och låter det bli en ny total mängd, i detta fall n= 91 261 barn, för att därefter kunna tala om delmängder av denna summa, t.ex. hälften av dessa barn (ca 45 000 i detta fall).

Varaktigt låg ekonomisk standard: Ett mått som avser personer som lever i ett hushåll med en disponibel inkomst per person som är mindre än 60 % av medianvärdet ett aktuellt år samt under mist två av de föregående åren. Enligt Statistiska Centralbyråns (SCB) statistikdatabas återfinns 11–12 procent av samtliga barn under 2010-talet i familjer med en varaktigt låg ekonomisk standard. SCB har vidare visat att 2014–2017 levde 44 000 barn, motsvarande 2,8 procent, i en familj med varaktigt låg inkomststandard (2017 och minst två av de tre föregående åren).Fler och fördjupade begrepp tas upp i metod-bilagan. ●

”Man måste ta med 300 kronor till skolan. Man stannar på typ McDonalds eller Burger King. Det är jättedyrt. Jag måste erkänna att det är flera som inte följer med. Den här avgiften, föräldrarna tycker inte det är värt det. Och då kanske man säger att man ändå inte vill åka.”

(tjej, 15 år)

”Jag har många kompisar som inte har råd med aktiviteter på fritid.”

(tjej, 14 år)

”När barnbidraget kommer, handlar jag mat, blöjor och allt. Sen den 26e kommer min mans lön, då betalar vi räkningarna, hyran. Min son ska gå på fotboll också. När jag har betalat allt kanske jag har 500 kr över till kläder eller för att spara någonting.” (Mamma, 4 barn).

Foto: Colourbox

Syftet med studien är att undersöka ekonomisk utsatthet för den årskull som föddes år 2000 under hela deras uppväxt, från födelseåret till 17 års ålder. Barnen är antingen födda i Sverige eller har flyttat till Sverige.

Resultat

RESULTATET VISAR ATT nästan hälften av alla barn i denna årskull åtminstone vid något tillfälle befunnit sig i en ekonomiskt utsatt situation under sin uppväxt, 53 726 av 113 432 barn (47,4 procent). För de flesta har det rört sig om något eller några enstaka år, medan drygt en tredjedel av samtliga barn har levt i en familj i ekonomisk utsatthet mellan ett och sex år (36,5 procent). För andra barn har den ekonomiska utsattheten varat längre, mellan sju och tolv år. Detta gäller nästan 9 000 barn eller 7,9 procent. Slutligen har familjens ekonomiska knapphet varit en mer eller mindre ständig följeslagare under hela uppväxten 2,9 procent av alla barn födda år 2000.

I Tabell 1 visas i detalj hur många barn som levt i ekonomisk utsatthet under ett visst antal år. Där ser vi till exempel att 159 037 barn, vilket motsvarar 13,3 procent av alla barn som föddes år 2000, har levt ett år i utsatthet, och att 9 365 barn, eller 8,3 procent av millenniebarnen, har levt två år i utsatthet.

SOM FRAMGÅR AV Tabell 1 ser vi alltså att om vi betraktar hela årskullen födda 2000 (studiens bruttopopulation) har en betydande del av barnen växt upp i familjer som åtminstone vid någon period haft det svårt att få vardagsekonomin att gå ihop. För många barnhushåll kan ekonomisk utsatthet uppstå i samband med separationer, föräldrars arbetslöshet eller ohälsa eller vid oväntade akuta familjesituationer. För många barn i familjer med en tillfällig ekonomisk kris lämnar detta troligtvis inte några allvarligare eller bestående problem. De flesta har erfarit detta under något eller några enstaka år oftast när barnen varit små och då hushållen ofta varit i en etableringsfas.

Bland de barn som levt i ett hushåll i ekonomisk utsatthet under ett begränsat antal år ingår dock många barn som kommit till Sverige och vars vistelsetid i landet varit begränsat. Mer ingående analyser av mönster i ekonomisk utsatthet barns ålder vid ankomst till Sverige presenteras längre fram.

Tabell 1. Antal år i ekonomisk utsatthet bland samtliga barn födda år 2000. (n= 113 432)

Antal år	Antal barn	Andel, i %
0	59 706	52,6
1	15 037	13,3
2	9 365	8,3
3	6 106	5,4
4	4 429	3,9
5	3 746	3,3
6	2 730	2,4
7	2 194	1,9
8	1 801	1,6
9	1 618	1,4
10	1 372	1,2
11	1 108	1,0
12	899	0,8
13	670	0,6
14	602	0,5
15	505	0,4
16	411	0,4
17	388	0,3
18	739	0,7
Summa	**113 432**	**100,0**

Foto: Shutterstock

”Min dröm är att mina barn i framtiden inte ska behöva oroa sig ekonomiskt. De ska inte behöva känna sig utanför i sina gäng på grund av pengar. För att uppnå detta behövs mer snack och medvetande om pengar och problem.”

(tjej 15 år)

SOM FRAMGÅR AV tabell 2 dominerar barn i hushåll som befunnit sig i en besvärlig ekonomisk situation under en relativt begränsad tid men ser vi till genomslaget och sammansättningen vid varje enskilt år kommer barn i hushåll med längre och återkommande ekonomisk utsatthet att dominera. Av de drygt tre tusen barn som vuxit upp i ekonomisk knapphet under större delen av sin uppväxt utgör de mer än en femtedel av den summerade fattigdomen (räknat i antal år i fattigdom) för hela årskullen. Vid traditionella analyser på årsbasis kommer de familjer med mer långvarig ekonomisk utsatthet att framstå som mer dominerande medan de i själva verket, sett utifrån barns hela uppväxtperiod, enbart utgör en begränsad andel av hela årskullen. De faktiska perioderna i ekonomisk utsatthet påverkas givetvis också av migrationsmönstret; när barnhushållen kom till Sverige, hur gammalt barnet var då etc.

Tabell 2. Barn födda 2000 i ekonomisk utsatthet efter varaktighet.

Antal år i ek. utsatthet	Antal barn n	Andel av barn i ek. utsatthet, %	Summerad ek. utsatthet, totalt antal år, %
1–6 år	41 413	77,1	44,2
7–12 år	8 992	16,7	34,2
13–18 år	3 321	6,2	21,6
Summa	**53 726**	**100,0**	**100,0**

Foto: Colourbox

Utrikes bakgrund och ekonomisk utsatthet

VÅRA RESULTAT VISAR att fattigdomsrisken är tre gånger så stor bland utrikesfödda eller barn till utrikesfödda föräldrar jämfört med barn uppväxta med svenskfödda föräldrar. Fattigdomsrisken för barn med en svenskfödd och en utrikesfödd förälder placerar sig däremellan, drygt hälften av dessa barn har erfarit ekonomisk utsatthet någon gång under sin barndom.

I Tabell 3 redovisar vi mer detaljerat hur födelseland, föräldrars bakgrund och vistelsetid i Sverige påverkar fattigdomsrisken. I tabellen kan vi exempelvis utläsa att antalet utrikesfödda barn uppgår till 22 538. I nästa kolumn, med rubriken ”andel i ekonomisk utsatthet”, ser vi att så många som 85,3 procent av dessa barn (vilket motsvarar 19 225 barn) har levt i ekonomisk utsatthet i minst ett år av sin barndom. Den sista kolumnen, med rubriken rubriken ”andel av samtliga i ekonomisk utsatthet”, visar att dessa drygt 19 000 barn i sin tur utgör 35,8 procent av alla barn som levt minst ett år i ekonomisk utsatthet.

Tabell 3. Andel barn födda 2000 i ekonomisk utsatthet efter födelseland, föräldrars bakgrund och vistelsetid i Sverige. (n = 113 432)

	Antal barn n	Andel i ek. utsatthet, %	Andel av samtliga i ek. utsatthet, %
Samliga barn	113 432	47,4	100,0
Utrikesfödd	22 538	85,3	35,8
Inrikesfödd med två utrikesfödda föräldrar	11 195	80,1	16,7
Inrikesfödd med en inrikesfödd/en utrikesfödd förälder	10 780	51,9	10,4
Inrikesfödd med två inrikesfödda föräldrar	68 919	28,9	37,1
Utrikesfödd, efter vistelsetid:			
0–5 år	12 410	86,8	20,0
6–11 år	5 636	89,6	9,4
12–18 år	4 492	75,7	6,3

I TABELL 3 SER VI således att skillnaden i barnfattigdom under barns hela uppväxttid skiljer sig högst avsevärt beroende på föräldrakonstellation och utländsk bakgrund. Som redan nämnts är fattigdomsrisken bland barn som själva är utrikesfödda 85,3 procent. Detta måste ses som en extremt hög siffra. Men även andelen barn till invandrare där båda föräldrarna är utrikesfödda är nästan lika hög: 80,1 procent av dessa barn har levt i ekonomisk utsatthet någon gång under sin barndom. Sammantaget utgör dessa barn, utrikesfödda eller båda föräldrar utrikesfödda, mer än hälften av alla barn med ekonomisk knapphet bland millenniebarnen någon gång under uppväxten. Andelen barn i fattigdom vars båda föräldrar är födda i Sverige uppgår i denna årskull till knappt 28,9 procent under deras uppväxt.

”Att ha möjlighet att göra olika aktiviteter med sitt barn skulle jag vilja kunna. Jag förstår inte varför aktiviteter för barn ska vara så dyrt.”
(Mamma 4 barn)

”Många påstår att de inte vill, men egentligen har de inte råd.”
(tjej, 14 år)

RÖSTER FRÅN PÅ LIKA VILLKOR

Rädda Barnens satsning *På Lika Villkor* handlar om att stärka engagemang, delaktighet och inflytande bland barn och unga i Sverige. Målet är att stärka deltagares egenmakt, stötta lokal organisering och jobba tillsammans med andra för att uppnå långsiktigt hållbar förändring på strukturell nivå. Rädda Barnen arbetar för att alla barn oavsett bakgrund eller uppväxtmiljö ska få samma möjligheter och förutsättningar att delta i samhället, utan att diskrimineras.

”Om den behöver, vi ska på bio och så. Den säger vi har inte råd med det, och vi kan säga vi kan betala.”
(kille, 15 år)

UNDER VINTERN 2020 medverkade tolv ungdomar i åldrarna 14–15 år och tre mammor som deltog i *På lika villkors* forumverksamhet i tre separata fokusgrupper där vi samtalade om ekonomi, inkludering och ungas förutsättningar för deltagande i olika aktiviteter. Inför fokusgruppsträffarna informerades samtliga deltagare om syftet, att svaren skulle anonymiseras och att det fanns möjlighet att dra sig ur. Alla citat i den här rapporten kommer från dessa samtal.

De tankar och erfarenheter som delas i denna rapport kan inte ses som generellt representativa för den kohort som vi refererar till som ”Millennie-barnen” men de ger oss exempel på hur barn och föräldrar som bor i socioekonomiskt utsatta områden kan resonera kring frågor som formar uppväxtvillkor. Deras insikter är viktiga för en bredare förståelse för hur socioekonomisk utsatthet kan forma barns uppväxtvillkor.

Ungas röster

”Vi hjälper varandra. Vi håller ihop. Alla ska ha lika mycket. Ingen ska må dåligt och ingen ska må för bra.”
(kille 15 år)

BÅDE FLICKOR OCH POJKAR deltog i fokusgrupperna men vid två separata tillfällen. Flera av deltagarna uttryckte att det var skamligt att prata om dålig ekonomi med kompisar men att man ibland ändå förstod när någon hade det dåligt ställt därför att de inte följde med eller deltog i gemensamma aktiviteter som kostar pengar.

Samtalen berörde möjligheter att delta i olika fritidsaktivitet och ungas syn på pengar och ekonomi. Majoriteten av de unga utryckte en önskan om att kunna delta i fler meningsfulla aktiviteter på fritiden, både för att det är roligt och bra för hälsan, men beskrev vissa aktiviteter som dyra. I diskussionen framgick det att flera av deltagarna såg pengar som nödvändigt för att säkerställa grundläggande behov, samtidigt som de också lyfte vikten av vänner och familj och att hjälpa varandra om någon har det svårt.

Föräldrars röster

FÖRÄLDRARNA SOM DELTOG i fokusgruppen hade sammanlagt sju barn. Alla hade en låg inkomststandard i enlighet med den definition som vi använder i denna studie. En av mammorna var ensamstående. Föräldrarna i dessa familjer arbetade eller studerade men var tim- eller deltidsanställda. En förälder var registrerad som arbetslös men hade en låg arbetslöshetsersättning.

Samtalet med föräldrarna handlade om vilka räkningar som prioriteras, hur och om man pratar med barnen om sin begränsade ekonomi och om svårigheter att uppfylla barnens behov för lek och fritid när aktiviteter kostar.

”Det är faktiskt sant, att så fort man får pengar känner man sig glad och springer direkt till ICA.”

(Mamma, ett barn)

”När det kommer pengar den 20nde, behöver vi mat. Om vi behöver viktiga kläder, om det är varmt eller kallt, så köper vi det den 20nde. Innan (barnbidraget) finns det mjölk. Vi måste ha mjölk för vi har barn och det finns lite lite ost. Sylten är slut och det finns smör. Efter finns det frukt, youghurt, jos och allt möjligt.”

(Mamma, två barn)

Ankomstår spelar roll för fattigdomsrisken

VÅR ANALYS VISAR att fattigdomsrisken är högre ju äldre barnet är vid ankomsten till Sverige. I Diagram 4 framkommer att för de utrikesfödda barn som kom innan två års ålder har drygt hälften upplevt ekonomiska utsatthet. Men redan från fyra års ålder och uppåt har fattigdomsrisken legat mellan 80 till 90 procent för de inflyttade barnen och deras familjer. Detta tydliggör att etableringsperioden under de första åren i Sverige kantas av ekonomiska begränsningar för en högst övervägande del av de invandrade barnfamiljerna.

Diagram 4. Andel utrikesfödda barn i ekonomisk utsatthet efter ankomstår till Sverige (n= 22 226)

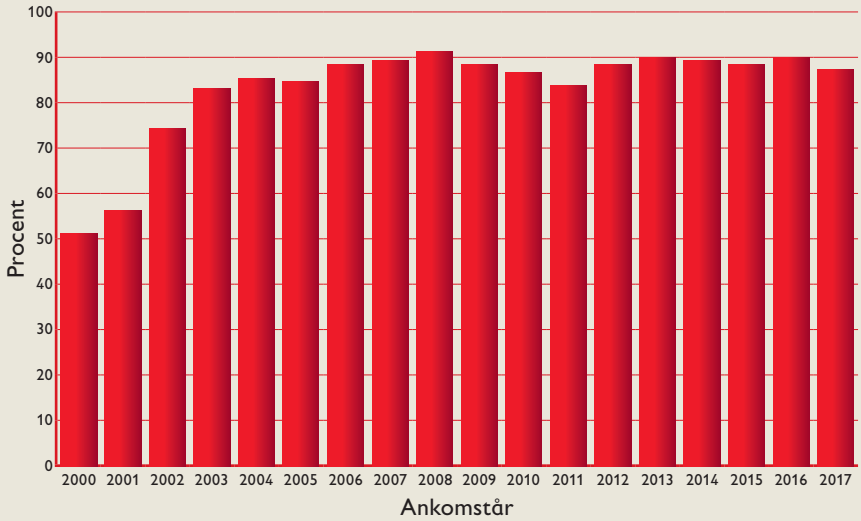

Ankomstår spelar även roll för fattigdomsriskens varaktighet

HUR SER DÅ varaktighetsmönstret ut i ekonomisk utsatthet i relation till när man kommit till Sverige? Det visar sig att för de flesta familjer som kommit medan barnet är litet så förbättras ekonomin, vilket framkommer av Diagram 5. Men ser vi närmare på diagrammet för att ta del av studiens finare indelningar märker vi att ett litet fåtal, två procent, lever kvar i fattigdom under hela barnets uppväxt. Barn som kommit senare, alltså i äldre ålder, visar på större sårbarhet, från ca 90 procent fattigdomsrisk under ankomståret, till runt hälften (ca 50%) efter fyra år. Barnen som kommit i fyra till åtta års ålder (ankomst år 2004 och 2008) uppvisar ett mer förhöjt fattigdomsmönster än barnen som kommit i yngre tonåren (ankomstår 2012 och 2014). Andelen som kvarstår i fattigdom efter sex år har halverats från 40-50 procent av alla som kom 2004 eller 2008 till en fjärdedel av barn som kom 2012.

Diagram 5. Andel barn i ekonomisk utsatthet efter ankomstår och varaktighet.

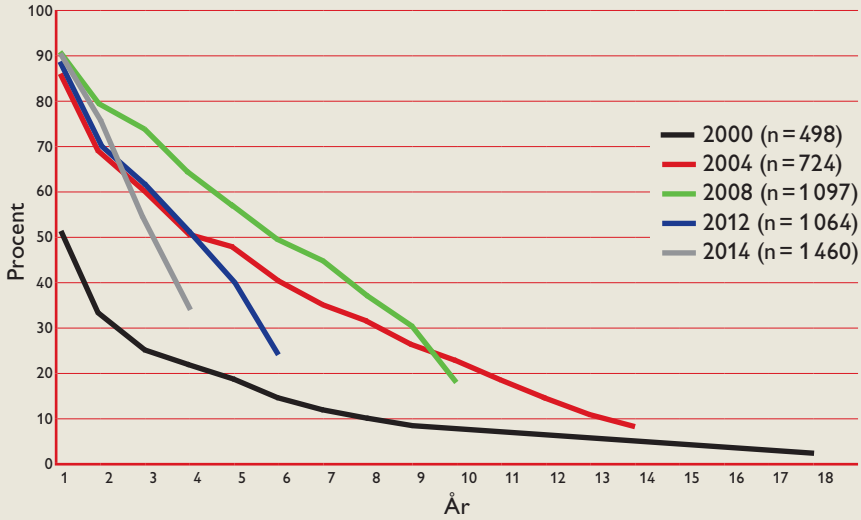

VÅR KOHORTSTUDIE MÖJLIGGÖR också att belysa de barn som kommit i tonåren som ”ensamkommande barn”. Totalt kom ca 58 000 ensamkommande barn mellan 2010 och 2017 (SCB:s statistikdatabas). I årskullen födda år 2000, som denna studie följt, har ca 3 000 barn kommit till Sverige i åldern 14 till 17 år och registrerats utan någon föräldraanknytning. Samtliga av dessa definieras som ekonomiskt utsatta, beroende på att de hamnar under gränsvärdet för låg inkomststandard. Däremot är andelen med försörjningsstöd mer begränsad. Dessa ensamkommande tonåringar i kohorten 2000 utgör drygt fem procent av samtliga barn i årskullen som erfarit ekonomisk utsatthet.[1]

1. De förhållanden som dessa ca 3 000 barn har levt under är dock inte enkla att reda ut. Det finns i dagsläget ingen samlad statistik av hur många barn som bor i olika boendeformer av familjehemsvården. Olika ersättning utgår till familjer beroende på boendeform. Det skiljer sig även från familj till familj vilken ekonomisk standard man har och hur den kommer den ensamkommande tonåringen till del. Med detta sagt vill vi påpeka att alla 3 000 barn i denna grupp alltså inte behöver ha levt i ekonomisk utsatthet i praktiken.

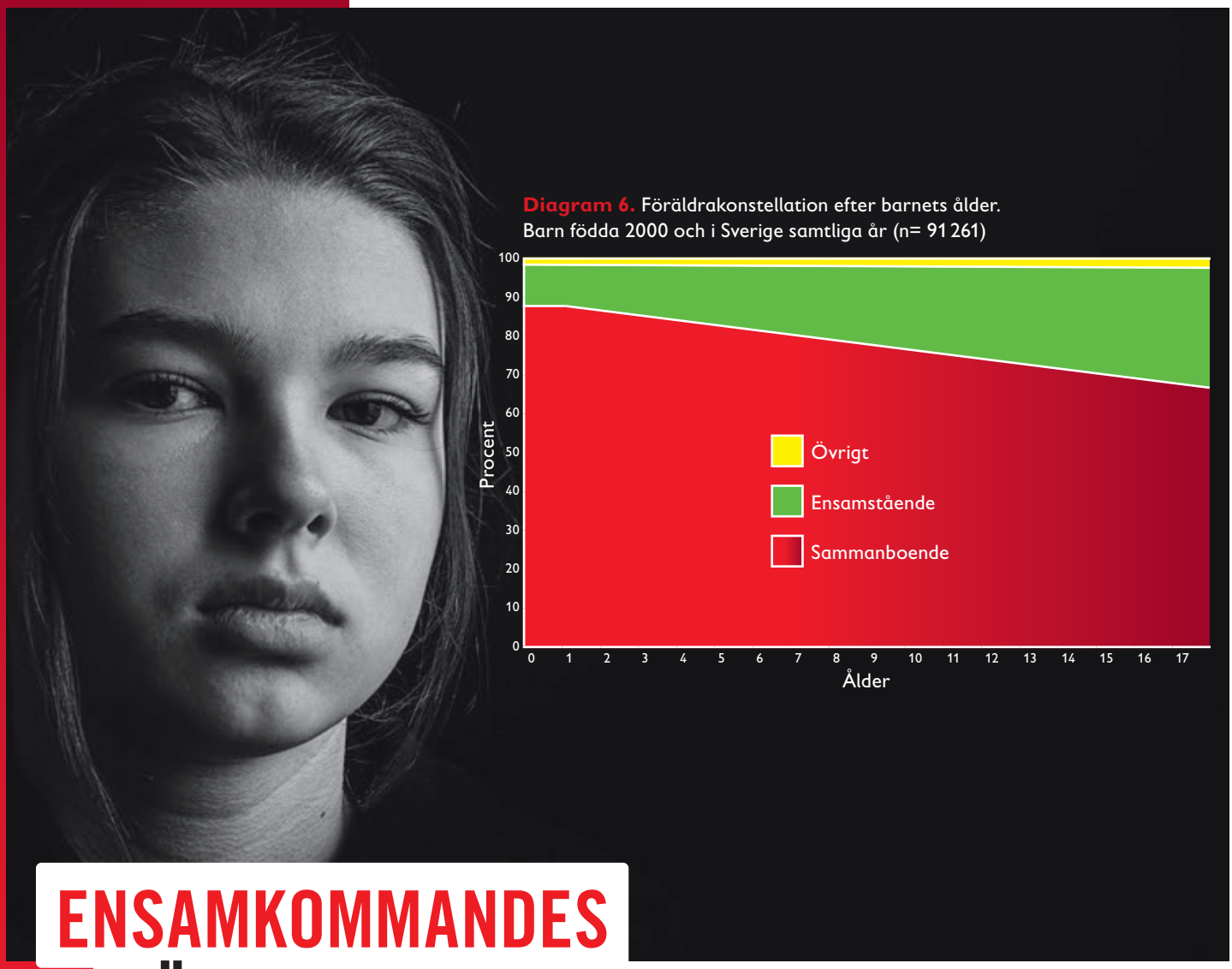

Foto: Shutterstock

ENSAMKOMMANDES RÖSTER

BLAND "MILLENNIEBARNEN" finns cirka 3 000 barn som kom till Sverige när de var mellan 14 och 17 år och som registrerats utan någon föräldraanknytning. Dessa ensamkommande tonåringar utgör drygt fem procent av samtliga barn i årskullen som erfarit ekonomisk utsatthet. Rädda Barnen möter många ensamkommande ungdomar i våra verksamheter runt om i landet. Så här beskriver några av dem sina erfarenheter av att leva med knapp ekonomi:

"Vi fick bara 24 kronor per dag. Det kostar en Cola bara. Kunde inte dricka en cola. Alltså det är ett exempel."

"Vi fick spara hela månaden och som jag sagt, då kunde *vi köpa ett par skor. Sen vi sparade till nästa månad då kunde vi köra ett par byxor eller en jacka."

"Den första tiden, när ja var ny i Sverige, fick vi inte så mycket pengar. Det var typ 24 kronor per dag. Tänk om jag skulle jag köpa kläder eller träffa en kompis den skulle inte räcka."

Föräldrasammansättning

Från de årliga barnfattigdomsrapporterna *(se t.ex. Rädda barnen 2018)* framgår att fattigdomsrisken är betydligt högre bland barn som bor med enbart en förälder (mestadels modern). Hur ser då detta mönster ut över hela uppväxttiden? Hur stabil är föräldrakonstellationen numera? Våra resultat visar att nästan hälften av barnen har upplevt en eller flera separationer och ombildningar. Mer specifikt innebär detta att av samtliga barn som bott i landet under hela uppväxten (n= 91 261 barn) har den andra hälften levt i en och samma föräldrakonstellation; 53 procent med båda sina föräldrar hela tiden och 2 procent med en ensamstående förälder under samtliga arton år. I takt med barnens ålder ökar andelen med en ensamstående förälder gradvis, från 10 procent de två första levnadsåren till nästan 30 procent vid 17 års ålder, vilket syns i Diagram 6.

Föräldrasammansättning och ekonomisk utsatthet

Hur ter sig då detta föräldramönster i relation

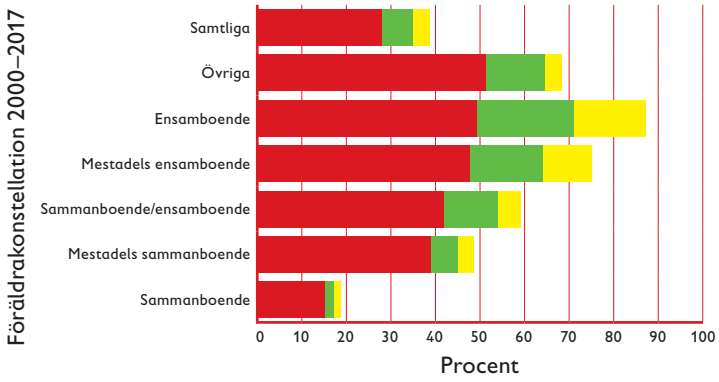

Diagram 7. Andel barn i ekonomisk utsatthet efter föräldrakonstellation under uppväxten. Barn födda 2000 i Sverige samtliga år 2000–2017. (n = 91 261)

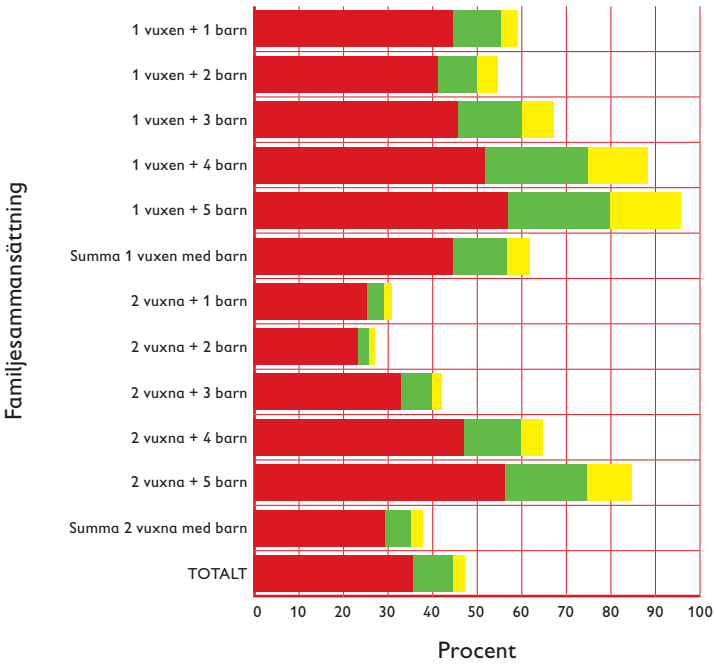

Diagram 8. Andel år med ekonomisk utsatthet bland barn födda 2000 efter familjesammansättning år 2017. (n=108 792)

till risken för ekonomisk utsatthet under uppväxten? Om vi följer de barn som levt i Sverige under hela sin uppväxt har 38 procent erfarit detta åtminstone någon period. För barn som stabilt vuxit upp med båda sina föräldrar är fattigdomsrisken halverad, 19 procent. Sedan stiger fattigdomsrisken successivt med antal år med en ensamstående förälder *(se diagram 7)*. De barn som växt upp under hela sin uppväxt med enbart en förälder (knappt 2 000 barn) uppvisar högst fattigdomsrisk, 87 procent. Av dessa har dessutom den ekonomiska knappheten sträckt sig över längre tidsperioder; 22 procent mellan sju och tolv år och 16 procent mellan tretton och samtliga arton år. Barn i övriga hushåll är relativt få men deras fattigdomsrisk är hög, två tredjedelar av ca 3 500 barn. Som förväntat spelar föräldrakonstellationen under barns uppväxttid en betydelsefull roll för risken för ekonomisk utsatthet under kortare eller längre perioder.

Ju fler barn desto högre fattigdomsrisk

Ett annat demografiskt förväntat mönster är familjebördan i relation till antal barn i hushållet. Resultatet från denna kohortstudie bekräftar det förväntade mönstret; ju fler barn desto högre fattigdomsrisk. Det är tydligt att det alltjämt i Sverige finns barnfamiljer med stor försörjningsbörda som tvingas leva under ekonomiskt knappa villkor, inte bara något enstaka år utan en betydande del av barnens uppväxt.

Om vi tittar närmare på detaljerna ser vi att mönstret ”ju fler barn desto högre fattigdomsrisk” stämmer både för hushåll med en ensamstående förälder och hushåll med sammanboende föräldrar (mätt 2017, d.v.s. vid 17 års ålder). Diagram 8 illustrerar detta grafiskt på ett överskådligt sätt. Det enda undantaget från mönstret ”ju fler barn desto högre fattigdomsrisk” är hushåll med två barn som uppvisar en något lägre fattigdomsrisk än motsvarande hushåll med ett barn. Skillnaden i fattigdomsrisk mellan ett- och tvåbarnsfamiljer är dock inte särskilt stor, fyra till fem procent. Däremot ökar fattigdomsrisken bjärt för hushåll med tre eller fler barn i hushållet. För de ca 3 000 barn som bor tillsammans med minst tre syskon och en ensamstående förälder är den ekonomiska utsattheten närmast total, ca 90 procent. Antalet år i fattigdom är också markant högre för dessa barn. Motsvarande fattigdomsrisk bland flerbarnshushåll med två föräldrar är också avsevärt förhöjt; 65 procent bland hushåll med fyra barn och 85 procent med åtminstone fem barn. Av millenniebarnen bor drygt 9 000 barn i hushåll med två föräldrar och minst tre syskon. ●

”Jag vet att mamma och pappa har lite pengar, så då önskar jag mig inte det här som kostar pengar.”
(tjej, 14 år)

SLUTDISKUSSION

Denna studie har tydligt visat att ekonomisk utsatthet är betydligt vanligare bland barn och deras familjer när detta studeras över hela barns uppväxttid. Nästan hälften av alla barn födda år 2000 har åtminstone någon period under sin barndom erfarit att deras familj haft det ekonomiskt sämre ställt. För de flesta barn är dessa perioder av ekonomiska umbäranden dock relativt kortvariga och övergående medan det för en del barn framstår som en begränsande realitet under mer eller mindre hela deras uppväxttid. Detta utgör reella hinder eller inskränkningar för barns utveckling och delaktighet.

DETTA ÖVERGRIPANDE RESULTAT måste ses som något överraskande och oroväckande i en tidsperiod då den ekonomiska och materiella utvecklingen i det svenska samhället överlag varit gynnsam och lett till en generellt ökad levnadsstandard för de allra flesta hushållen, även bland barnfamiljerna. 2000-talets två första årtionden har präglats av en paradoxal utveckling med en ökad reell inkomstutveckling men där ojämlikheten mellan låg-, medel- och höginkomsthushåll successivt har vidgats. Det är mot bakgrund av ökade skillnader även bland barnfamiljerna som den studerade ekonomiska utsattheten får en djupare innebörd och vardagliga konsekvenser. I takt med att det som uppfattas som självklart och normalt för många barn och deras familjer, t.ex. fritidsaktiviteter, sociala och kulturella aktiviteter, växer avståndet till de barn vars familjer saknar sådana ekonomiska förutsättningar. De nivåer som denna studie utgått från, låg inkomststandard eller norm för försörjningsstöd, medger inte några ekonomiska marginaler, i synnerhet inte om den ekonomiska utsattheten är långvarig och kanske sträcker sig över större delen av barndomen.

Särskild uppmärksamhet bör riktas mot de bakomliggande förhållanden som leder till mer långvarig ekonomisk utsatthet bland barnfamiljerna. Denna studie har visat på överrisker bland barn som växer upp under familjeförhållanden som präglas av familjeseparationer, hög försörjningsbörda och svårigheter som möter familjer som migrerat till Sverige då de försöker etablera sig i landet. Bakom dessa förhållanden döljer sig ett komplext samspel mellan begränsningar på individnivå, låg utbildning, ohälsa m.m., och samhälleliga brister på generell nivå, t.ex. i form av diskriminering och förhållanden inom familjepolitiken, som numera allt sämre förmår kompensera för barns varierande ekonomiska uppväxtvillkor (Salonen 2019).

Boende

EN DIMENSION som fått allt större betydelse för barnfamiljers ekonomiska utsatthet är bostadsfrågan. Detta på flera vis. För det första att bostadskostnaden i sig har kontinuerligt ökat sin andel av hushållens ekonomiska utrymme, inte minst bland barnfamiljer med låga inkomster. Boendekostnaden utgör numera en betydande del av dessa hushålls utgifter. För studiens två typhushåll (ensamstående med ett barn resp. sammanboende par med två barn) har den normerade bostadsutgiften successivt ökat under 2000-talet och uppgår till 43 resp. 35 procent år 2017 av gränsvärdet för låg inkomststandard. En allt större del av deras begränsade hushållskassa går till boendeutgifter, vilket ger ännu mindre marginaler till andra utgifter. För det andra har den tilltagande bostadsbristen och marknadiseringen av bostadssektorn lett till att bostadslöshet och trångboddhet återigen har blivit ett tilltagande samhällsproblem i Sverige (Listerborn 2018). Detta drabbar också barnfamiljer med svag ekonomi och påverkar barns trygghet och uppväxtvillkor på oönskade vis (Samzelius 2017). För det tredje präglas numera boendet, i synnerhet i större städer, allt mer av att hushållen bor socioekonomiskt uppdelade, vilket leder till att upptagningsområden för förskolor och skolor blir socioekonomiskt segregerade. Låginkomsthushållen hänvisas i allt större utsträckning till hyresrätten i städernas mindre attraktiva områden medan bättre bemedlade hushåll koncentreras till mer attraktiva områden (Andersson et al. 2017, Brandén 2018, Salonen et al. 2019). Sammantaget pekar detta på att bostadsfrågan som sådan bör lyftas in mer centralt i den familjepolitiska debatten och då i synnerhet för barnfamiljer med bestående låga inkomster (Samzelius 2020).

Behov av vidare forskning

STUDIENS RESULTAT BIDRAR genom sin statistiska karaktär till en analytisk översikt som pekar på vidare behov av mer fördjupande studier om villkoren att växa upp i ekonomisk knapphet mitt i ett materiellt överflödssamhälle som det svenska samhället i ingången till 2020-talet. Hur är det att växa upp under en ”knapphetens permanens?” Vilka följdkonsekvenser kan det få både på kort sikt, under barndomen, men också i ett längre livsperspektiv, i vuxenlivet? Det behövs studier som förmår att följa upp t.ex. olika migrantgruppers etableringsvillkor och särskilt de barn som kommit som ensamkommande tonåringar till Sverige under 2010-talet. Hur ser deras framtidsutsikter ut när det gäller övergången till vuxenlivet? Likaså behövs mer kunskap om generationsöverföringar i fattigdomsmönster? I vilken grad och på vilket sätt slår det sociala arvet genom på 2000-talet?

Denna kohortstudie speglar en enskild årskulls ekonomiska sårbarhetsmönster under barndomen. Framöver kan med fördel liknande longitudinella analyser göras av kommande barnkullar. På så vis skapas möjligheter till jämförelser mellan olika årskullar och betydelsen av t.ex. ekonomiska konjunkturer, ändrade familjemönster och förändringar i välfärdspolitiska trygghetssystem.

”Fattigdom gör att vuxna hamnar i sorg och tänker på det värsta.”
(kille 15 år)

Foto: Shutterstock

Föreställ dig att du är ny barnminister, vad är det första du skulle göra för att alla barn i Sverige ska ha det bra?

”Det första jag skulle gjort är att se till att alla barn har någon att prata med när deras familjer har det ekonomiskt svårt. Jag skulle också se till att det finns någonstans barnen – och bara barnen – kan vända sig och få lite pengar.” (kille 15 år)

”Jag skulle se till att alla ungdomar får gratis tampong och bindor och kunna göra aktiviteter gratis.” (tjej 15 år).

”Mer fritidsaktiviteter som inte kostar för barn för det ska inte ha betydelse vilken ekonomi man har.” (kille 15 år)

”Alla barn ska ha gratis skolgång och alla aktiviteter de går på ska vara gratis ända upp till 18 år.” (kille 15 år)

”Jag skulle fråga vad är det de behöver hjälp med och göra mitt bästa för att hjälpa de och göra allt jag kan tills de ska ha det bra.” (tjej 14 år)

”Jag skulle ge dem mer pengar som bara de äger, eller ge de mat, kläder eller leksaker (beroende på ålder) för att alla barn ska vara lika och ha lika mycket.” (tjej 14 år)

”Jag skulle arbeta för att alla barn ska vara jämställda oavsett färg, religion, kön eller åsikt. Jag skulle också sträva efter att alla skolaktiviteter ska vara gratis.” (tjej 15 år)

”Jag skulle se till att det är gratis kollektivtrafik på lov och helger.” (tjej 15 år)

”Jag vet inte om det här är en politisk fråga men jag tycker att de som har mindre pengar ska få högre barnbidrag så att det ska bli jämställt, för att det ska bli jämlikt. Alla har ju olika behov. (Tycker också) att man ska titta på området, och vilka områden det behöver satsas på så att det inte blir såstor skillnad mellan barn som växer upp.”

Foto: Colourbox

”Jag känner mig arg och besviken på de vuxna. Aktiviteter borde inte kosta så mycket”

(tjej 14 år)

RÄDDA BARNEN REKOMMENDERAR:

Studien förstärker den bild av brister i olika samhällssystem som Rädda Barnen lyft i flera tidigare rapporter, t.ex. inom familjepolitiken som numera allt sämre förmår kompensera för barns varierande ekonomiska uppväxtvillkor. Rädda Barnen rekommenderar ansvariga beslutsfattare följande:

- **Barn, unga och föräldrar** med erfarenheter av att leva i ekonomisk utsatthet bör i större grad involveras i forskning och utredning om orsaker och konsekvenser av barnfattigdom i dagens Sverige för att skapa bättre förutsättningar för en fördjupad förståelse för olika levnadsvillkor och mer effektiva politiska åtgärder.
- **I såväl socialtjänstlagen** som i Barnkonventionen stipuleras barns rätt till en skälig levnadsstandard. Rädda Barnen anser att det ofta finns skäl att ifrågasätta exempelvis Socialtjänstens tolkning av detta begrepp. Med andra ord, ribban ligger alltför ofta väldigt lågt vad som betecknas ”skäligt”. Socialstyrelsen bör få i uppdrag att utreda och tydliggöra innebörden, definitionen och skyldigheten att beakta rätten till en ’skälig levnadsstandard’ på miniminivå utifrån barns egna beskrivningar och erfarenheter.
- **För att säkerställa** att den ekonomiska familjepolitiken i Sverige lever upp till sina övergripande mål om fattigdomsreducering och minskade skillnader mellan hushåll bör regeringen vida åtgärder som minskar sårbarheten, genom att öka träffsäkerheten särskilt för barnfamiljer med skulder, som är ensamförsörjande och /eller utan en stadigvarande bostad.
- **Bostadsfrågan som sådan** bör lyftas in mer centralt i den familjepolitiska debatten och då i synnerhet för barnfamiljer med bestående låga inkomster.
- **Alla kommuner bör** säkerställa kompensatoriska åtgärder såsom tillgängliga och utvecklande fritids- och lovaktiviteter för barn och unga i olika åldrar. För att möjliggöra detta bör de få stöd från staten.
- **Den dagersättning** familjer som söker asyl i Sverige, och inte själva kan försörja sig har rätt till, är inte på en nivå så att den kan tillförsäkra barn en skälig levnadsstandard. Liksom barn utan papper, och alla barn, har dessa barn rätt att inte diskrimineras på grund av sin migrationsstatus. Därför bör dagersättningen höjas till en anständig nivå utifrån rätten till en skälig levnadsstandard.

METODBILAGA

Data

Denna studie baseras på ett avidentifierat forskningsregister som SCB sammanställt mikrodata för forskningsändamål för Malmö universitet, finansierat av Rädda Barnen i Sverige. Populationen har hämtats från LINK-registret, årgång 2017 och utgörs av samtliga individer födda år 2000 som varit folkbokförda i Sverige den 31 december någon gång under perioden 2000–2017. För individerna i populationen har uppgifter inhämtats från följande register:

- Longitudinella inkomstregistret (LINK).
- Inkomst- och taxeringsregistret (IoT).
- Registret över totalbefolkningen (RTB).
- Longitudinell databas för integrationsstudier STATIV.

Familjebegreppet

Definitionen av familj följer helt familjebegreppet i SCB:s Register över totalbefolkningen (RTB).

Då familjer avgränsas i RTB gäller följande:

- Familj består av maximalt två generationer som är folkbokförda på samma fastighet.
- Familj bildas med utgångspunkt från den yngsta generationen om det finns fler än två generationer på fastigheten.
- Personer som är gifta med varandra/har registrerat partnerskap och är folkbokförda på samma fastighet ingår i samma familj.
- Ogift person som är folkbokförd på samma fastighet som sin förälder/vårdnadshavare ingår i samma familj som denne.
- Sambor som har gemensamt barn och är folkbokförda på samma fastighet ingår i samma familj.
- Sambor utan gemensamt barn räknas som två familjer.
- Ensamstående räknas som familj.

Definitioner av hushållstyp

Anger hushållets sammansättning och avser förhållandet den 31 december respektive inkomstår.

Sammanboende avser personer som är gifta/registrerade partner alternativt sambo. Med sambo avses personer som inte är gifta/registrerade partner men boende tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Av personer folkbokförda i samma fastighet och lägenhet med gemensamma barn bildas sambopar. För att bilda sambopar av personer utan gemensamma barn används en modell utifrån nedanstående kriterier:

- Personerna är folkbokförda på samma fastighet och lägenhet.
- Personerna är minst 18 år.
- Personerna är av olika kön.
- Åldersskillnaden mellan personerna är mindre än 15 år.
- Personerna är inte nära släkt.
- Endast ett möjligt sambopar kan bildas inom hushållet.

Ensamstående med barn 0–17 år avser ensamstående med minst ett barn 0-17 år med en förälder–barn–

Foto: Colourbox

relation till referenspersonen i hushållet samt i förekommande fall även personer 20 år eller äldre med en förälder–barn–relation till referenspersonen i hushållet. En förälder–barn–relation skapas om en person är biologisk förälder, adoptivförälder, vårdnadshavare eller ”Annan person” till någon i hushållet.

Övriga hushåll

I den nya förfinade hushållsstatistiken som baseras på lägenhetsregistret lever nästan var tionde barn 0-17 år i en annan slags hushållskonstellation, dessa hushåll benämns ”övriga hushåll”.

I denna kategori återfinns bl.a. syskonhushåll, kompisboenden, flergenerationshushåll, inneboende, föräldrar av samma kön och sammanboende där åldersskillnaden är minst 15 år. SCB har uppskattat att cirka 10 procent av de övriga hushållen är syskon- eller generationshushåll. Utrikes födda och unga vuxna är överrepresenterade bland de övriga hushållen. Orsaker till att andelen övriga hushåll ökar kan vara att unga vuxna i större utsträckning delar bostad (borde dock inte ha någon större effekt på hushåll med barn) samt att nyanlända delar bostad under en övergångsperiod, tills de hittar egna boenden.

Växelvis boende

Nästan vart fjärde barn – nästan en halv miljon av totalt två miljoner – har föräldrar som separerat eller som aldrig levt tillsammans. På senare år har s.k. växelvis boende bland barn med särlevande föräldrar blivit allt vanligare, från någon enstaka procent på 1980-talet till uppskattningsvis knappt 30 procent på 2010-talet (SCB 2019c). Barnen bor i varierande grad hos båda sina biologiska föräldrar. Barn i 7–9-årsåldern är de som i större utsträckning bor lika mycket hos sin mamma och sin pappa. Detta kan ses som ett uttryck för en ökat gemensamt ansvarstagande och jämställdhet mellan separerade föräldrar.

SCB:s granskning visar att växelvis boende är mest utbrett bland föräldrar med högre inkomster. Detta indikerar att växelvis boende inte påverkar denna studies särskilda fokus på ekonomisk utsatthet bland barn och deras familjer i någon större utsträckning men tenderar att något överskatta den ekonomiska utsattheten för de barn som enligt den officiella hushållsstatistiken bor med ensamstående förälder (oftast modern) medan de i själva verket bor växelvis hos båda sina biologiska föräldrar. Låg ekonomisk standard bland hushållen i Sverige minskar något, från 14,9 till 14,6 procent år 2017, då hänsyn tagits till växelvis boende. För ensamstående med barn minskade andelen från 34,1 till 28,9 procent medan det ökade något för ensamstående utan barn, från 20,9 till 23,0 procent (SCB 2019c, s. 25).

Registrering av invandrade

Personer som flyttar till Sverige från utlandet blir registrerade som invandrade vid den tidpunkt då de folkbokförs. I vissa fall kan det gå en relativt lång →

tid mellan ankomsten till Sverige och folkbokförings-tidpunkten. Under perioder med stor invandring tenderar de administrativa handläggningstiderna i varje enskilt fall att öka vilket leder till sena aviseringar till RTB. På årsbasis varierar eftersläpningen mellan 0,3 och 1,3 procent och berör främst invandringar som inföll under fjärde kvartalet.

Inkomstbegrepp

Den disponibla inkomsten används regelmässigt, så även i denna studie, för att beskriva hushållens ekonomiska standard under en given tidsperiod och utgörs av summan av alla skattepliktiga och skattefria inkomster minus skatt och övriga negativa transfereringar. Uppgift om inkomster, skatter och transfereringar baseras på kontrolluppgifter och taxeringsdata från Skatteverket samt administrativa registerdata avseende inkomster och transfereringar från andra myndigheter. I denna rapport är det disponibel inkomst inklusive kapitalvinst/kapitalförlust som redovisas. Den disponibla inkomst som redovisas förmår dock inte täcka in t.ex. produktion i hemmen, nyttan av offentlig konsumtion samt eventuella inkomster som inte finns med i olika administrativa register.

Konsumtionsenhet

För att göra jämförelser av disponibel inkomst mellan olika typer av hushåll används ett viktsystem där konsumtionen är relaterad till hushållets sammansättning. Den disponibla inkomsten divideras med den konsumtionsvikt som gäller för hushållet. Den skala som används i denna studie är densamma som i Rädda Barnens årliga barnfattigdomsrapporter och som räknas upp med index årligen utifrån socialbidragsnorm fastställd på 1980-talet enligt följande:

Ensam vuxen	1,16
Sammanboende vuxna	1,92
Ytterligare vuxen	0,96
Barn 0–3 år	0,56
Barn 4–10 år	0,66
Barn 11–17 år	0,76

Exempel: Ett sammanboende par med två barn (5 och 12 år) har en disponibel inkomst på 500 000 kronor. Hushållet har en total konsumtionsvikt på 1,92 + 0,66 + 0,76 = 3,38. Hushållets disponibla inkomst per konsumtionsenhet blir då 500 000 kronor / 3,38 konsumtionsenheter = ca 148 000 kronor per konsumtionsenhet. Det innebär att hushållet har samma ekonomiska standard som en ensamboende person med en disponibel inkomst på ca 172 000 kronor.

Medianvärdet för disponibel inkomst per konsumtionsenhet, d.v.s. värdet 1,0, har i fast pris (2017) ökat från 123 348 SEK eller 10 279 SEK/månad till 182 940 SEK eller 15 245 SEK/månad mellan åren 2000 och 2017. Detta motsvarar en ökning på 48 procent. Gränsvärdet för låg inkomststandard (LIS) har under motsvarande period enbart ökat med 6–8 procent i olika familjetyper.

Denna konsumtionsenhetsskala skiljer sig något från den skala som SCB numera använder; en vuxen 1,0, sammanboende par 1,51, ytterligare vuxen 0,60, första barnet 0,52, ytterligare barn 0,42.

Datas tillförlitlighet

Ändrade personnummer

Hänsyn har tagits till personer som ändrat personnummer. Uppgifter som härleds från personnummer avser senast kända personnummer. Tyvärr finns en del eftersläpningar vilket innebär att personer som ändrat personnummer kan finnas med både sitt gamla och sitt nya personnummer i samma register. När hänsyn tas till personnummerändringar innebär det att det kan finnas två olika uppgifter om en person. I detta forskningsregister 68 dubbletter som har uppkommit främst på grund av personnummerbyten. Dubbletterna i materialet har lämnats utan åtgärd då det kan anses vara försumbart och inte påverka resultaten nämnvärt.

Över- och undertäckning

Registret över totalbefolkningen (RTB-registret) är en kopia av innehållet i folkbokföringens register. Det ideala innehållet i folkbokföringens register definieras av de författningar som reglerar folkbokföringen. Det finns dock personer som inte borde vara folkbokförda men är det (övertäckning) samt personer som inte är folkbokförda trots att de borde vara det (undertäckning). Några exakta mått på storleken av dessa brister finns inte, men genom åren har ett antal studier genomförts för att försöka uppskatta storleken på övertäckningen.

Underskattade inkomster

De största osäkerhetskällorna bedöms vara att svarta inkomster saknas, och att arbetsinkomster för personer boende i Sverige och som arbets-

Foto: Shutterstock

pendlar till grannländer, till stor del saknas. Att gränspendlarnas inkomster saknas påverkar särskilt statistiken för vissa gränskommuner och för personer födda i Norden med kort vistelsetid i Sverige.

Bortfall insamling av ekonomiskt bistånd

Partiellt eller helt bortfall avseende ekonomiskt bistånd förekommer för vissa kommuner för olika år. Vilka kommuner som är berörda varierar dock över tid. För mer information om insamlingen av ekonomiskt bistånd, se följande dokumentationer:

- Statistik över Inkomster och skatter (SCB): https://www.scb.se/he0110#_Dokumentation
- Socialstyrelsens statistik över ekonomiskt bistånd: https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/socialtjanst-m-m/individ- och-familjeomsorg/ekonomiskt-bistand-arsstatistik/#_Dokumentation

Mått på ekonomisk utsatthet

Denna studie utgår från samma definition på ekonomisk utsatthet eller fattigdom som i de årliga barnfattigdomsrapporterna från Rädda Barnen *(se t.ex. Rädda Barnen 2018)*. Det är en definition som kombinerar två mått som kan anses vara robusta →

Foto: Colourbox

och spegla hushållens ekonomiska utsatthet så långt det är möjligt genom totalräknade statistiska underlag; låginkomststandard och förekomst av försörjningsstöd under ett kalenderår. Nedan utvecklas och beskrivs dessa delmått var för sig, som sammansatt mått och i jämförelse med det relativa fattigdomsmåttet låg ekonomisk standard.

Låg ekonomisk standard (LES)

Det vanligaste relativa måttet är låg ekonomisk standard (LES) visar hur många som lever i hushåll med en disponibel inkomst som understiger 60 procent av medianinkomsten i landet. EU kallar samma mått för ”at risk of poverty” och kan betraktas som EU:s officiella fattigdomsdefinition. Detta mått ingår inte i studiens definition utan används som en referensjämförelse i den mer ingående beskrivningen i det följande.

Låg inkomststandard (LIS)

Låg inkomststandard (LIS) är ett absolut mått som beskriver hur väl hushållets inkomster räcker för att betala nödvändiga omkostnader för mat och boende. Detta mått utgår vad nödvändiga utgifter faktiskt kostar. Hushåll som inte har disponibla inkomster som räcker för att betala för dessa levnadsomkostnader anses ha en låg inkomststandard.

Detta mått bygger på socialbidragsnormen från 1980-talet. Den disponibla inkomsten divideras med en norm för levnadsomkostnader vars storlek beror på familjesammansättningen. Normen består av baskonsumtion (exempelvis mat och kläder) och regionala kostnader för boende. Vid inkomststandard 1,0 har hushållet precis den inkomst som krävs för att nå ”lägsta rimliga standard”. Med låg inkomststandard (värden under 1,0) menas att hushållet har en lägre inkomst än vad som krävs för att nå ”lägsta rimliga standard”.

Inkomststandard = hushållets disponibla inkomst / (boendeutgift + baskonsumtion)

Boendeutgift

Varje familj tilldelas en normerad boendeutgift. Boendeutgiftens storlek beror på antalet personer i familjen samt var i Sverige man bor. De faktiska siffrorna hämtas av SCB från officiell statistik över årshyror per lägenhetsstorlek och region.

Baskonsumtion

Baskonsumtionen bygger på en socialbidragsnorm och tilldelar varje hushåll ett belopp som ska täcka t.ex. mat och kläder. Beloppet tar hänsyn till hushållets storlek och räknas upp med prisbasbeloppet för att ta hänsyn till prisförändringar. Rent praktiskt går det till så att man utgår från hushållets konsumtionsvikt enligt den gamla konsumtionsenhetsskalan, den så kallade 1,16-skalan, och multiplicerar den med prisbasbeloppet för det aktuella året. Genom att multiplicera med prisbasbeloppet tas hänsyn till prisförändringar. I baskonsumtion ingår inte utgifter för barnomsorg, fackavgift och arbetsresor.

Foto: Shutterstock

Försörjningsstöd

Ett tredje vanligt förekommande fattigdomsmått är förekomst av försörjningsstöd (tidigare socialbidrag). Hushåll som ansöker om samhällets yttersta ekonomiska stödform är individuellt behovsprövat men utgår från en riksnorm som riksdagen årligen fastställer. För 2017 uppgick riksnormen (inkl. normerad boendeutgift) till 11 619 SEK/månad för ensamstående med ett barn (5 år) och 18 774 SEK/månad för typhushållet sammanboende vuxna och två barn (5 och 12 år). Från detta belopp minskas sedan andra inkomster och bidrag, t.ex. barnbidrag och bostadsbidrag (Socialstyrelsen 2019). Gränsvärdet för Låg inkomststandard (LIS) och riksnormen för försörjningsstöd ligger nära varandra.

Jämförelser av fattigdomsmått

Hur har då de inkomstrelaterade fattigdomsmåtten förändrats under den aktuella observationsperioden 2000 till 2017? Av diagram A framgår skillnaden mellan det mått som använts i denna studie, låg inkomststandard (LIS), som är ett mer absolut →

Diagram A. Gränsvärden i månadsbelopp för låg ekonomisk standard (LES) och låg inkomststandard (LIS) för två typhushåll 2000–2017. I 2017 års priser.

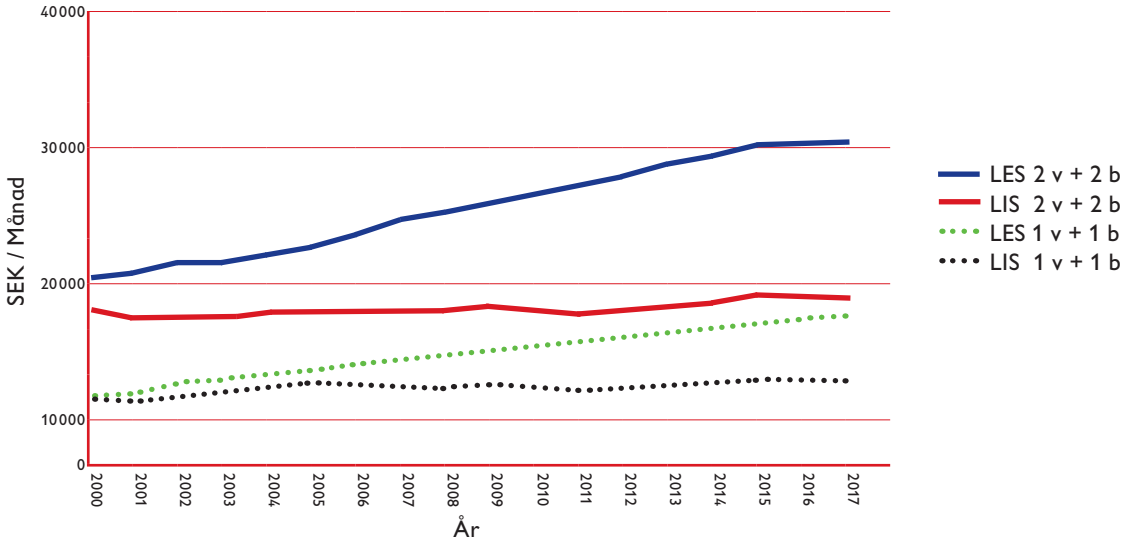

relaterat gränsvärde än det oftast förekommande relativa måttet låg ekonomisk standard (LES), som följer inkomstfördelningens medianvärde respektive år. Det senare måttet har följdriktigt ökat gradvis i takt med att medianinkomsten per konsumtionsenhet bland hushållen stigit under 2000-talet, för typexemplet ensamstående med ett barn från 11 841 till 17 562 SEK/månad och typexemplet två vuxna och två barn från 20 599 till 30 550 SEK/månad. Gränsvärdet för LES har således nästan ökat med 50 procent i fast pris mellan 2000 och 2017.

Detta kan jämföras med en betydligt blygsammare ökning av studiens delmått LIS där förändringen i fast pris endast varit mellan 6–8 procent för typhushållen. En ensamstående vuxen med ett barn definierades med låg inkomststandard om hushållets inkomster understeg 11 694 SEK/månad år 2000 resp. 12 647 SEK/månad år 2017. Motsvarande gränsvärden för LIS för hushållet med två vuxna och två barn förändrades från 18 083 till 19 134 SEK/månad under motsvarande period.

Jämförelsen visar tydligt skillnaden mellan en relativ och en absolut definition av gränsvärdet för en inkomstbaserad fattigdomsgräns över den aktuella tidsperioden. Studiens delmått LIS förändras enbart marginellt (ökning med ca 1 000 SEK) mellan 2000 och 2017 medan det relativa måttet följer den allmänna inkomstutvecklingen. För de båda hushållstyperna divergerar gränsvärdet successivt och LIS motsvarar enbart 43 procent av medianvärdet för ensamstående med ett barn år 2017 medan motsvarande andel för familjen med två vuxna och två barn sjunkit till 38 procent av medianvärdet för denna hushållsgrupp.

Jämförelse av ekonomisk utsatthet årsvis

Av tabell B och diagram C framgår hur den ekonomiska utsattheten utvecklats årsvis för millenniebarnen utifrån olika definitioner på ekonomisk utsatthet. Som förväntat är den ekonomiska sårbarheten något förhöjd under barnens inledande levnadsår. Det sammansatta måttet barnfattigdom som inkluderar både förekomst av låg inkomststandard och/eller försörjningsstöd i hushållet uppgick till 20 procent vid första levnadsår för att sedan successivt sjunka till ca 12 procent av årskullen i lågstadieåldern.

Tabell B. Ekonomisk utsatthet enligt varierande mått bland barn födda 2000 årsvis 0–17 år. I procent av samtliga barn respektive år.

Ålder	Antal barn n	Försörjningsstöd, %	Låg inkomst-standard (LIS), %	Barnfattigdom (Förs.s &/ LIS), %	Låg ekonomisk standard (LES), %
0	91 402	10,8	16,2	20,0	19,2
1	92 538	9,8	16,0	18,2	19,7
2	93 392	8,9	13,9	16,2	18,3
3	93 916	7,9	9,4	14,4	15,1
4	94 506	7,7	9,9	14,5	17,0
5	95 029	7,0	9,3	13,5	17,3
6	96 019	6,2	8,1	12,2	17,4
7	96 933	5,8	7,7	11,6	19,2
8	97 876	5,8	7,6	11,5	19,8
9	98 764	6,4	8,8	12,8	20,8
10	99 391	6,5	7,7	12,2	20,4
11	100 072	6,3	7,3	11,5	21,0
12	101 003	6,3	7,1	11,5	20,9
13	102 438	6,8	7,1	11,8	21,2
14	103 749	7,0	6,6	11,7	21,2
15	105 424	7,1	6,2	11,6	21,0
16	108 202	7,3	6,5	12,3	20,8
17	111 070	7,5	7,7	13,6	21,4

Foto: Shutterstock

Den relativa fattigdomsnivån, mätt utifrån låg ekonomisk standard, har för millenniekullen legat kring 20 procent, förutom i 3–6 års åldern då den var något lägre.

Ackumulerad ekonomisk utsatthet

Som framgått av resultatredovisningen varierar förekomst av ekonomisk utsatthet för millennie-barnen både när det inträffat och varaktigheten.

Ett summerat genomslag presenteras i diagram C. Diagrammet visar hur stor andel av hela årskullen som erfarit ekonomisk utsatthet vid olika åldrar. Genom att ta hänsyn till debutålder visas hur den ackumulerade erfarenheten utvecklats för årskullen. Som framgått tidigare ökar andelen nytillkomna relativt markant i yngre tonåren, till följd av det tilltagande inflödet av migranter i mitten av 2010-talet.

Diagram C. Ekonomisk utsatthet enligt varierande mått bland barn födda 2000 årsvis 0–17 år. I procent av samtliga barn respektive år.

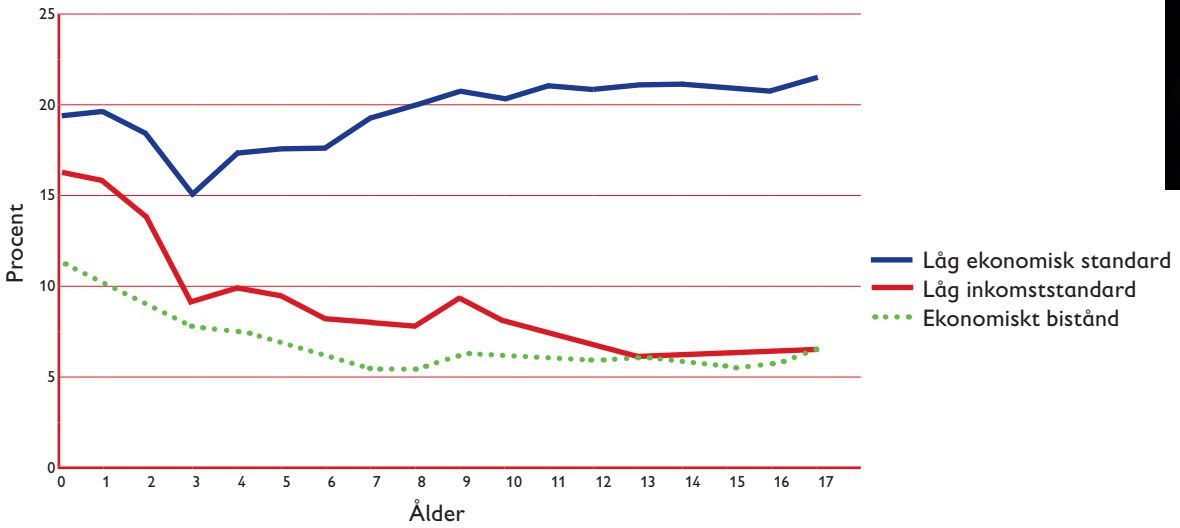

Diagram D. Ackumulerad ekonomisk utsatthet efter debutålder för årsklass 2000. I procent av samtliga barn. (n = 113 432)

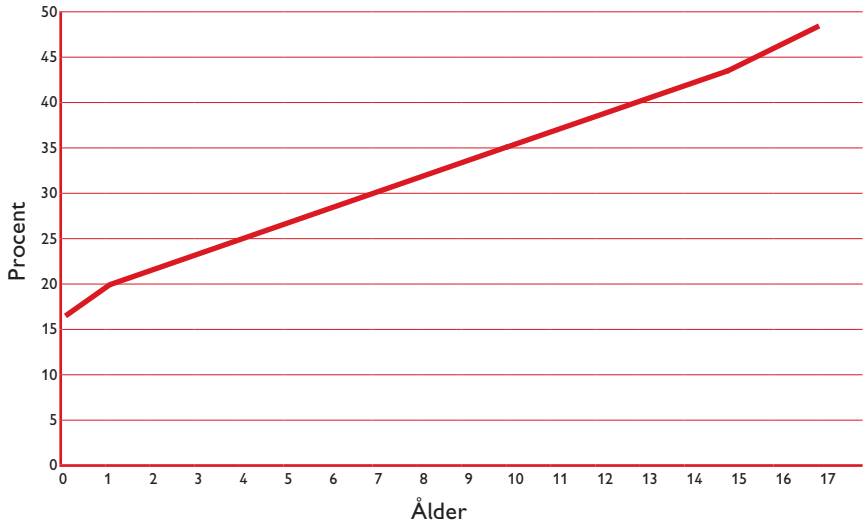

Foto: Shutterstock

Referenser

- Andersson, R., Franzén, M., Hedman, L. & Lindberg H. 2017. Segregation. Vad menas och hur mäts den? Stockholm: Forte.
- Brandén, M. 2018. Grannskapseffekter. En forskningsöversikt om boendesegregation och
- Listerborn, C. 2018. Bostadsojämlikhet. Röster om bostadsnöden. Stockholm: Premiss förlag.
- Rädda Barnen 2018. Barnfattigdom i Sverige. Rapport 2018. Stockholm: Rädda Barnen.
- Salonen, T. 2019. Välfärd inte för alla. Den ekonomiska familjepolitikens betydelse för familjer i ekonomisk utsatthet. Stockholm: Rädda Barnen.
- Salonen, T, Grander, M. & M. Rasmusson 2019. Segregation och segmentering i Malmö. Malmö Stad.
- Samzelius, T. 2017. En plats att kalla hemma. Barnfamiljer i bostadskrisens skugga. Stockholm: Rädda Barnen.
- Samzelius, T. 2020. A vicious circle of silent exclusion: Family homelessness and poverty from a single mother perspective. Kommande doktorsavhandling i socialt arbete, Malmö universitet.
- SCB 2019a. 44 000 barn lever i familjer med varaktigt låg inkomst. Kort analys 2019-09-11. https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2019/44-000-barn-lever-i-familjer-med-varaktigt-lag-inkomst/
- SCB 2019b. Kvalitetsdeklaration. Befolkningsstatistik. Stockholm. https://www.scb.se/contentassets/9299bfcd87ba4c828a8d46b4db49d67a/be0101_kd_2018_tj_190218.pdf
- SCB 2019c. Ekonomisk standard vid växelvis boende. Bakgrundsfakta. Hushållens ekonomi 2019:1. Stockholm.
- Socialstyrelsen 2019. Riksnorm för ekonomiskt bistånd 2006-2020. Stockholm.

Foto: Colourbox

Foto: Colourbox

”Vissa saker tänker jag att man kan säga att vi har inte råd med. Jag tänker att om man förklarar på rätt sätt så ska barnen förstå. Det tror jag.”
(Mamma, 1 barn)

”Alltid om jag behöver jag lånar av en väninna. Och det är innan den 20de. Det kan vara att det saknas för mat i slutet av månaden.”
(Mamma, två barn).

”Man borde säga lite mer. Ofta. Att snacka om ekonomisk det är konstigt. Jag har varit i tillfälle när jag kan säga att jag inte har råd.”
(tjej, 15 år)

”Jag vill hjälpa till ekonomiskt, men det kan jag göra genom att inte köpa mera kläder.”

”Jag skulle vilja att barnen fick spela fotboll. Den yngsta gillar fotboll jättemycket. Men om en ska få gå behöver den andra också få gå och då blir det 3 000 kr/termin. Aktiviteter är jättedyrt och med två barn blir det mycket.”
(Mamma, två barn)

”Jag kan prata med min mamma. Hon säger alltid ja. Hon vill inte att vi ska känna någon skillnad. Att alla andra har råd men inte jag.” (tjej, 15 år)

Rädda Barnen är världens största självständiga barnrättsorganisation, fokuserad på hållbara insatser – akuta och långsiktiga.

Rädda Barnen
107 88 Stockholm

Tel: 08–698 90 00

kundservice@rb.se

www.räddabarnen.se